

Ünnep előtt

Néhány szó
színházkulturánk
állapotáról

SZÖVEG KISS PÉNTEK JÓZSEF

Amikor 1952 októberében hivatalosan megalakult a csehszlovákiai magyarság azóta az egyik legrangosabbnak mondott kulturális-művészeti intézménye, a Magyar Területi Színház, feladata jelentősen elütött a mai színházeszménytől, attól, amit ma a színjátszás (hivatásos, amatőr) alapvető küldetésének tekintünk. Az ötvenes években, a jogfosztottság és a deportálások következtében a félelemben élő magyarság számára az anyanyelven történő hivatalosított megszólalási lehetőségnek a ténye volt a fő vívmány. Szó sem lehetett akkoriban magasabb színházeszmények követéséről. Csak a szocialista realizmus volt: a szervezetesítésről szóló színművek, kommunista ideológiai fejtágítás, olykor egy kis Sztanyiszlavszkij, és a tegnap még műkedvelő színjátszóból másnapra hivatásos színművész lett. Az ügyesebbje pedig rendező. Természetesen az fáradhatatlanul járták autóbuszukkal az ország kisebb-nagyobb városait és falvait. Vitték a nép közé a magyar szót, mert ez volt a magyar nyelvű hivatásos színjátszás alapvető feladata és küldetése. Mindenütt telt házak előtt játszottak. Még olyan darabokat is, mint Szimonov Orosz kérdése vagy Ladislav Mňačko Hídépítőkje. Ezeket a tájelőadásokat nagy dárídók követték, a helyi földműves-szövetkezet dísznótoros vacsorával és jófajta borokkal látta vendégül a községbe látogató társulatot.

Mit hozott a tévé

A televízió megjelenésével és fokozatos térhódításával, amely a múlt század hatvanas éveinek elejétől egyre nagyobb lett, megcsappant a tájoló Matesz iránti érdeklődés. A tévén keresztül a magyar szó előbb a szövetkezeti klubok kultúrhelyiségébe és a városi, községi könyvtárakba, később a lakások nappalijába is eljutott. A színház azonban továbbra sem adta fel küldetését, hiszen a nevében is benne volt: területi színház. Vagyis a teljes szlovenszkoí magyarlakta terület szocialista színházkulturával történő ellátását volt hivatott szolgálni. A mai napig sem értem, hogy volt képes a kommunista-soviniszta politikai vezetés elviselni ezt az irredenta elnevezést – Magyar Területi Színház –, amely egyértelműen arra utalt, hogy Csehszlovákia déli határvidékén a magyar terület színháza – Madárské oblastné divadlo – fejt ki áldásos kultúraápoló és -teremtő tevékenységét.

További izgalmas kortörténeti érdekesség az a tény, amelynek a színház alkalmazottjaként – a szervezési és propagációs osztály vezetője – magam is részese voltam. Ez már jóval később, a nyolcvanas évek dereka táján történt. Az volt a feladatom, hogy a teátrum belső életét (próbák, értekezletek, egyeztető találkozók) és az előadások megvalósításának rendjét, lebonyolítását irányítsam, a plakátok és műsorfüzetek leghatásosabb felhasználását felügyeljem. Összetett feladat, ráadásul mindenki rajtunk verte el a port. Az igazgatótól a cseppet sem

jóindulatú gazdasági helyettesen át az ügyelőig. Nagy élmény volt, de főleg tanulságos.

Miután a Fučík utcai (ma Eötvös utca) színházépületet statikai okokra hivatkozva lebontották, a társulat évekig a Szakszervezetek Művelődési Háza színháztermében tartotta az előadásait. Egy bál rendezésére kialakított üzemi klubban próbált, jelentős összeget fizetve a Szlovák Hajógyárnak, hiszen mindkét épület annak tulajdona volt.

Egy „aj”, több „ajjaj”

Miután felépült az új otthon – a mai Jókai Színház épülete –, egyetlen tollvonással, illetve egyes állítások szerint az „aj” szócskának a színházépület alapítólevelébe való betoldásával a városi művelődési központ székhelye lett, ahol a Magyar Területi Színház mint bérli folytathatta alkotómunkáját. Az „aj” szócska mondatba élve a következő: „budova bude slúžiť aj ako sídlo Maďarského oblastného divadla” (az épület a Magyar Területi Színház székhelyeként is szolgál). Az akkori igazgató 1988-ban azzal intézte el a dolgot, hogy legalább nem kell foglalkoznunk az épület állagának karbantartásával.

Feladatul kaptam, hogy heti három, jobb esetben négy előadás beiktatásával tegyem lehetetlenné vagy jelentősen akadályozzam a városi művelődési központ működését az épületben. Csingiz Ajtmatovnak, Ruszta Ibrahimbekovnak és társainak színdarabjait játszva ez egészen reménytelennek tűnt. Közben folyt az intenzív tájolás is, bizonyos községekben már szinte csak formálisan. Megtörtént a kiszállás, a díszlet felépítése, a kezdési időpont nyomdafestéket nem tűró megjegyzésekkel kísért megvárása a művészegyüttes részéről, majd érdeklődés hiányában a díszlet lebontása, a társulat hazautaztatása. Az előadást a színház kiszámlázta. A községháza és a szövöketet természetesen kifizette a megállapodott összeget. Valótlan állítanak, ha azt mondanám, hogy rendszeres volt az ilyen „vendégjáték”, de szép számmal előfordult. Nem is beszélve arról, hogy Gelman A pad című kétszereplős játékát, a bemutatót követő második, bérletes előadáson kilencen nézték meg az 501 férőhelyes Szakszervezetek Művelődési Házában.

A tájékoztatásokon, amelyeket ebben az időben ugyanolyan gyakorisággal tartott a színház, mint az ötvenes években, disznótoros megvendégelésről már szó sem volt. Fütetlen, jéghideg öltözőkről és piszkos színpadokról annál gyakrabban. Sokszor a díszletet sem lehetett felpakolni a színpadra, mert a hátsó bejáratot vagy a rakodót elzárta a leszórt szilárd fűtőanyag.

Kassa és a színház

A komáromi társulatnál még javában dívott a színházi konzervativizmus, amikor Kassán, a Beke Sándor és társai által alapított Thália Színpadon – a pártállam kegyéből a Matesz „fióküzeme” lett – Gágyor Péter rendező és Szigeti László dramaturg a '80-as évek fordulóján egy korszerű gondolkodás és játéktípus meghonosításán fáradozott. A komáromi vezetés és az éber állami szervek harmonikus összmunkája következtében meglehetősen rövid ideig. 1989-ben változott a helyzet. A színház megkapta az épületet, a városi művelődési központnak ki kellett költöznie. Mindez a VPN (Verejnost proti násiliu – Nyilvánosság az Erőszak Ellen) polgári kezdeményezés félőrási tárgyalásába került a járási nemzeti bizottság akkori elnökénél. Magam is ott voltam a színház ügyét képviselő tárgyalók között, így pontosan emlékszem a részletekre. Apró ellentmondás, hogy ekkor már éppen az inkriminált városi művelődési központ alkalmazottja voltam, mivel nagyon nehezen viseltem a színházban akkoriban uralkodó, egyre kilátástalanabbnak tűnő állapotokat.

Beke Sándor igazgatósága (1989–1994) idején aztán megkezdődött egy másfajta, a szakmaiságot előtérbe helyező szemlélet meghonosítása, amely megosztotta az intézmény alkalmazottait és a közönséget is. Mindenesetre erre az időre datálható egy markáns paradigmaváltás a színház életében, Bekének is mennie kellett.

Igény már nem csupán a „szép magyar beszéd ápolása, az anyanyelv eljuttatása a kis falvak elzárt magyar ajkú lakosaihoz” és hasonló hangzatos, fontos, ám a színházművészettel csak nagyon áttételesen rokonítható jelszavak iránt mutatkozott, hanem a szakmai eszközökkel létrehozandó új művészi minőség megteremtésére összpontosult. Ez egyben a színjátszás valódi értelme is. Azt, hogy egy magyar színház magyar nyelvet használ, természetes tényként kezelték a nézők. Ezért volt oly furcsa, amikor a mečiarai éra idején az SNS-es intendatúra „védőszármayai” alá vette a szlovákiai magyar színházak ügyét is. Inkább kisebb, mint nagyobb sikerrel nyesegette a kinövő új hajtásokat. Az áldatlan állapotok megszűnése után ismét felmerült a hazai magyar nyelvű hivatásos színjátszás rangjának és lehetőségeinek kérdése a magyar kulturális élet kontextusában. El is érkeztünk oda, amiért még érdemes beszélni a szlovákiai magyar színjátszásról mint intézményes kulturális-művészeti tényezőről. ■

Befejezés a jövő héten

